

مقاله پژوهشی: بررسی نقش فضاهای بی‌دفاع شهری (فیزیکی و اجتماعی) بر احساس امنیت در شهر تهران

هانیه رخشانی فردا، حبیب صبوری خسروشاهی^۱، حسین آقاچانی مرسا^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۱۲

چکیده

عوامل متعددی در کاهش احساس امنیت در شهر تهران در بین شهروندان مؤثر هستند. یکی از این عوامل، فضاهای بی‌دفاع شهری یا جرم خیز است. بر این اساس این تحقیق با هدف بررسی نقش فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در شهر تهران انجام پذیرفت. در این تحقیق از روش ترکیبی (آمیخته) استفاده شده است. در بخش کمی از روش پیمایشی استفاده گردیده و اطلاعات مورد نیاز با پرسشنامه محقق ساخته از تعداد ۳۸۴ از افراد جامعه آماری گردآوری گردیده و به روش توصیفی و تحلیلی اطلاعات تجزیه و تحلیل شده است. همچنین به روش مشاهده مشارکتی نسبت به احصاء فضاهای بی‌دفاع شهری در شهر تهران و تفکیک ویژگی‌های اجتماعی و فیزیکی این فضاها اقدام گردیده است. براساس یافته‌های تحقیق در بی‌دفاع شدن فضاهای شهری ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع مؤثرند. همچنین احساس امنیت در بین شهروندان در شهر تهران در حد متوسط رو به پایینی است (۳۷٪) و فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در شهر تهران در ابعاد جانی، مالی و روانی تاثیرگذارند و این تاثیر به صورت منفی و معکوس می‌باشد. کلیدواژه‌ها: فضاهای بی‌دفاع، ویژگی‌های اجتماعی، ویژگی‌های فیزیکی.

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی گرایش بررسی مسائل اجتماعی ایران، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد

اسلامی، تهران، ایران، آدرس ایمیل: haneh.rakhsanifard1401@gmail.com

^۲ استادیار و عضو هیات علمی گروه علوم اجتماعی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران،

(نویسنده مسئول) آدرس ایمیل: habibsbouri@gmail.com

^۳ دانشیار و عضو هیات علمی گروه علوم اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران،

ایران، آدرس ایمیل: hosenaghjani2022@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله

امنیت به مفهوم رهایی از ترس، خطر و احساس دوری از تهدید، یکی از نیازهای اصلی و اساسی انسان‌ها از آغاز زندگی بوده است. امنیت به این معنا، پیوند عمیقی با ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه دارد. احساس امنیت نیز بخشی از امنیت در ابعاد مختلف است. در حقیقت موضوع احساس امنیت مهم‌تر از خود امنیت است. صاحب‌نظران و کارشناسان، احساس امنیت را در یک جامعه مهم‌تر از وجود امنیت در آن جامعه می‌دانند، چون ممکن است در جامعه، از لحاظ انتظامی و پلیسی، امنیت وجود داشته باشد ولی فرد احساس امنیت نکند.

در واقع احساس امنیت، تلفیقی از عوامل فردی، روانی و اجتماعی تلقی می‌شود. امنیت، بعد عینی مساله و احساس امنیت به‌عنوان بعد ذهنی تلقی می‌شود. احساس امنیت، پدیده روانشناختی جامعه شناختی است که دارای ابعاد گوناگون می‌باشد. احساس امنیت در شهروندان ناشی از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها از شرایط اوضاع محیط پیرامون است و افراد مختلف به‌صورت‌های گوناگون آن را تجربه می‌کنند.

از آنجا که احساس امنیت به‌صورت ابرازی و رفتاری در شهروندان تبلور می‌یابد بنابراین براساس تحقیقات انجام شده (علی خواه، ۱۳۹۵). در پژوهش‌های پیشین شهروندان به‌ویژه زنان در شهر تهران از احساس ترس از تردد در بسیاری از مکان‌های شهری و به‌ویژه در ساعات اول صبح و عصر و شب خبر داده‌اند و براساس رفتارهای مشاهده شده آنان به دلیل عدم احساس امنیت در بسیاری از این زمان‌ها در مکان‌های مختلف شهری تردد نکرده و به این دلیل ترجیح داده که در زمان دیگری کارهای خود را انجام دهند. بنابراین عدم احساس امنیت هم به شکل ابرازی و هم به شکل رفتاری در شهروندان دیده می‌شود.

به لحاظ روش‌شناختی احساس امنیت سازه چند بعدی است و در ارتباط با شرایط اجتماعی و افراد مختلف به گونه‌های متفاوت ظهور یافته و به اشکال مختلف نیز قابل سنجش و اندازه‌گیری است. احساس عدم امنیت به دلایل متعددی پدید می‌آید. یکی از دلایل مهم احساس ناامنی ممکن است به خاطر

موقعیت و وضعیت خاص حاکم بر جامعه باشد و فرد بخاطر پاره‌ای از عوامل محل امنیت در جامعه احساس ناامنی بکند که فضاهای شهری از جمله این عوامل محل هستند (کلاهیچیان، ۱۳۸۲: ۳۴). بر این اساس شناخت عوامل موثر بر احساس امنیت شهروندان مسئله‌ای اساسی است. یکی از این عوامل که می‌تواند نقش موثری در احساس امنیت داشته باشد فضاهای بی‌دفاع شهری هستند.

با بررسی تاریخچه شکل‌گیری روند شهرنشینی در ایران و ساخت فضاهای شهری به‌ویژه در شهر تهران به لحاظ فیزیکی و اجتماعی به وضوح می‌توان دریافت که رهیافت جامعی برای ساخت و سازهای شهری و بویژه مکان‌های عمومی وجود نداشته و بسیاری از فضاها در اثر سیاست‌های موجود در زمان ساخت و در نظر گرفتن سود اشخاص و دیگر عوامل اقتصادی مانند استفاده حداکثری از فضاها برای ساخت‌های شخصی و در نظر نگرفتن کیفیت فضاهای عمومی شکل گرفته‌اند. برخی از این فضاها با دارا بودن ویژگی‌هایی مانند نور کم و خارج بودن از دید رهگذاران و همچنین پرت بودن آن‌ها از محل‌های شلوغ عبور و مرور به وضوح مستعد وقوع جرم و ناهنجاری‌های مختلف هستند و حتی کاربری مشخص و روشنی برای آن‌ها تعریف نگردیده است و شهروندان نیز تمایل چندانی برای استفاده از آن‌ها برای عبور و مرور و توقف در نزدیکی آن‌ها ندارند ضمن اینکه در بسیاری از مواقع فضای کالبدی شهر و زیبایی مکان‌های شهری را مخدوش نموده‌اند که به این فضاها، فضای بی‌دفاع شهری اطلاق می‌گردد. بر اساس آمار اخذ شده از شهرداری تهران (روابط عمومی مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران) در سال ۱۴۰۰ حدود ۴۵۰۰ فضای شهری در شهر تهران وجود دارد که کاربری خاصی نداشته و فضای کالبدی شهر را مخدوش کرده‌اند. همچنین امروزه با توجه به گسترش بسیاری از ناهنجاری‌ها، بزهکاری‌ها، جرایم و آسیب‌های اجتماعی در کلان‌شهرهای کشور میتوان گفت ارزیابی و بررسی عوامل تأثیرگذار بر این آسیب‌ها با عنوان مسائل اجتماعی و عدم احساس امنیت هم به شکل ابرازی و هم به شکل رفتاری در شهروندان ناشی از آن‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشند. تحقیقات مختلفی از جمله جامعه‌شناسی رابطه‌ی قوی بین احساس

امنیت و محیط فیزیکی-اجتماعی در طرح‌های خانه‌سازی، زندان‌ها و مجاورت خانه‌ها را نشان داده‌اند. همچنین براساس پژوهش‌های انجام شده (میراحمدی، ۱۳۹۷). تلاش برای ایجاد و احیای فضاهای شهری در شهرهای کشور بخصوص در شهر تهران به‌عنوان یک کلانشهر که مورد هجوم مهاجران و در نتیجه بی‌برنامگی در توسعه‌ی موزون شهری شده است، تاکنون چندان رضایت بخش نبوده و تاکنون فضاهای بی‌هویت و ناآشنای زیادی به وجود آمده که این فضاهای بی‌دفاع به موازات رشد، خود از یک سو می‌توانند خشونت را افزایش دهند و از سوی دیگر خشونت و ترس به نوبه‌ی خود موجب واکنش‌های روان شناختی و رفتاری شهرنشینان، از جمله کاهش احساس امنیت، تمایل به کناره‌گیری از زندگی شهری، عدم اطمینان به دیگران، دوری جستن از مکان‌های خاص، اخذ تدابیر حفاظتی، تغییر فعالیت‌های روزمره و عدم مشارکت در اعمال جمعی می‌شوند که این امر نیز به نوبه‌ی خود فضاها را ناامن تر می‌سازد و میزان جرایم را در این فضاها بیشتر می‌نماید.

شهر تهران به‌عنوان شهری با نماد زندگی جمعی و شکل غالب در دنیای کنونی، نیازمند نگاه ویژه به مقوله‌ی امنیت و احساس امنیت است، چرا که فضاهای بی‌دفاع شهری حامل معانی و نمادهای خاص خود هستند و از این طریق می‌توانند تأثیر عمیقی بر میزان وقوع خشونت و جرائم و در نتیجه کاهش احساس امنیت داشته باشند و تجربه‌ی امنیت شهری از مجموعه‌ی برخوردها و روابط رو در روی مردم با محیط پیرامونی، با تجربه‌ی تاریخی آن‌ها در ارتباط با فضاهای شهری شکل می‌گیرد و افزایش امنیت شهری در تهران در گرو شناخت دقیق و علمی عوامل موثر بر شکل‌گیری احساس امنیت بوده که در این پژوهش مورد بحث و بررسی علمی قرار می‌گیرد. همچنین بسیاری از اندیشمندان جامعه‌شناس، روان‌شناس، مردم‌شناس و... در باب اهمیت اجتماعی فضاهای شهری تأکید کرده‌اند که این گونه فضاها موجب تسهیل روابط اجتماعی و پالایش ساخت اجتماعی می‌گردند و مسئله تأثیرگذاری این فضاها بر احساس امنیت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و سنجش رابطه این فضاها و احساس امنیت شهروندان برای پیشگیری از بسیاری از آسیب‌های اجتماعی و

جلوگیری از شکل‌گیری ناامنی از ضرورت قابل توجهی برخوردار است و در صورت عدم سنجش رابطه بین فضاهای بی‌دفاع شهری و احساس امنیت در شهری مانند تهران با آمار بالای ناهنجاری‌ها و بزهکاری‌ها و گستردگی بافت شهری می‌تواند منجر به سلب و عدم دستیابی به بخش اعظمی از راهکارهای سازنده برای کاهش عوامل موثر بر شکل‌گیری عدم احساس امنیت توسط برنامه‌ریزان و متولیان امور امنیتی و شهری در تهران گردد.

مطالعه و تعمق در گزارش رفتارهای خشونت‌آمیز و جرایم که خود عاملی مهم در ایجاد احساس امنیت هستند نشان می‌دهد که فضاهای شهری در بروز خشونت‌های شدید، بخصوص خشونت‌های پیوسته، یکی از عامل‌های اساسی هستند (افتخاری، ۱۳۷۹: ۴۶). که باید نقش این فضاهای بی‌دفاع شهری به لحاظ فیزیکی و اجتماعی در احساس امنیت در هر دو حوزه رفتاری و ابرازی برای ارتقاء امنیت در جامعه و کاهش عوامل موثر بر عدم احساس امنیت آنان به صورت علمی و دقیق سنجیده شود.

براین اساس در این تحقیق پرسش اصلی این است که فضاهای بی‌دفاع شهری (فیزیکی و اجتماعی) چه تاثیری بر احساس امنیت شهروندان در شهر تهران دارند؟
در این تحقیق سوالات تحقیق بدین شرح مطرح می‌باشند:

۱. ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری چه تاثیری بر احساس امنیت شهروندان در بعد جانی دارند؟

۲. ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری چه تاثیری بر احساس امنیت شهروندان در بعد جانی دارند؟

۳. ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری چه تاثیری بر احساس امنیت شهروندان در بعد مالی دارند؟

۴. ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری چه تاثیری بر احساس امنیت شهروندان در بعد مالی دارند؟

۵. ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری چه تاثیری بر احساس امنیت شهروندان در بعد روانی دارند؟

۶. ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری چه تاثیری بر احساس امنیت شهروندان در بعد روانی دارند؟

همچنین فرضیه‌های تحقیق بدین شرح مطرح‌اند:

۱. به‌نظر می‌رسد ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد جانی تاثیرگذارند.

۲. به‌نظر می‌رسد ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد جانی تاثیرگذارند.

۳. به‌نظر می‌رسد ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد مالی تاثیرگذارند.

۴. به‌نظر می‌رسد ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد مالی تاثیرگذارند.

۵. به‌نظر می‌رسد ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد روانی تاثیرگذارند.

۶. به‌نظر می‌رسد ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد روانی تاثیرگذارند.

۱. مبانی نظری

تعریف فضاهای بی‌دفاع شهری:

به‌نظر پودراتچی فضاهای بی‌دفاع اماکنی هستند که در بسیاری از موارد به کسی تعلق ندارند و در صورت داشتن مالک از آن‌ها نگهداری نمی‌شود، و در مواردی از دید پنهان و در مواردی در معرض دید می‌باشند. بنابراین فضاهایی مطمئن برای اعمال غیرمجاز و خشونت آمیز هستند و نسبت به سایر فضاهای شهری قابلیت بیشتری برای بروز جرم دارند. زیرپل‌ها، گذرگاه‌های زیرزمینی، باغات، ساختمان‌های عمومی، ساختمان‌های مخروبه و خالی از سکنه و ... و بسیاری از فضاهای دیگر که در زمان‌های متفاوت دارای کارکردهای متفاوت هستند به عنوان فضاهای بی‌دفاع می‌توانند مورد استفاده قرار بگیرند. (پودراتچی، ۱۳۹۲: ۴۵).

نظریه‌های فضاهای بی‌دفاع شهری

فضای شهری به مفهوم صحنه‌ای است که فعالیت‌های عمومی زندگی شهری در آنها به وقوع می‌پیوندد؛ خیابان‌ها، میدین، پارک‌های یک شهر فعالیت‌های انسانی را شکل می‌دهند. فضاهای شهری فضاهایی هستند که با حضور و حرکت شهروندان حیات و قوام می‌یابند؛ حضوری که با فعالیت آن‌ها توأم بوده و پویایی زندگی را به نمایش می‌گذارد. در جغرافیای روان‌شناسی محیط و جامعه‌شناسی شهری فضای شهری به‌عنوان یک موقعیت مادی، زمینه نمادین و اجتماعی و به میزان قلمروی حوادث و خطرات در نظر گرفته می‌شود. البته برای فضاهای شهری چه از منظر کالبدی و چه از منظر اجتماعی و فرهنگی می‌توان کارکردهایی همچون تسهیل روابط اجتماعی و پالایش ساخت اجتماعی، گسترش حس اطمینان و اعتماد و افزایش امنیت و کنترل اجتماعی، کانون تمرکز اجتماع و محل بروز و ظهور کردارهای اجتماعی، تسهیل فرایند اجتماعی شدن افراد و عرصه مهم رفتارها و هنجارها و موازین اجتماعی و میدانی برای شکل بخشیدن به انسان و برقراری ارتباط به شیوه نماد گرایانه را برشمرد (احمدی، ۱۳۹۸: ۶۲).

فضاهای بی‌دفاع فضاهایی هستند که امکان اتفاق افتادن آسیب اجتماعی در آن‌ها بیشتر از فضاهای دیگر است، این فضاها از نظر حفاظتی مُرده ولی از نظر اتفاق افتادن مسائل نابهنجار فضایی فعال و زنده هستند. این فضاها معلول رخدادهایی هستند که در شهر اتفاق می‌افتد زیرا به علت بزرگ شدن و نبود نظارت مناسب فیزیکی و اجتماعی فضاهایی به وجود می‌آیند که فعالیت‌های غیرمجاز و متعارض با هنجارهای جامعه در آن نقاط صورت می‌گیرد و اثرات نامطلوبی بر پیکر جامعه می‌گذارد و منجر به حادث شدن انواع خشونت‌ها می‌شود. به عبارت دیگر، فضاهای بی‌دفاع شهری مناطق در شهرها هستند که با توجه به ویژگی‌های فیزیکی نسبت به دیگر مناطق شهری مناطق مناسب‌تری برای وقوع جرایم

هستند. این فضاها اغلب به کسی تعلق ندارند و اگر مالک داشته باشد از آن‌ها محافظت نمی‌کند. برخی از این مکان‌ها از دید عموم پنهان است به طوری که آن‌ها به‌عنوان فضاهای دنج و امن برای رفتارهای انحرافی در نظر گرفته می‌شوند. فضاهای باقی مانده اطراف ساختمان‌های بلند، گوشه‌های رهاشده، پارکینگ و زمین در بخش‌های حاشیه‌ای راه به ندرت استفاده می‌شود. فضاهای بی‌دفاع شهری از جمله فضاهایی هستند که به دلیل ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی فرصت بزهکاری و خشونت در آن‌ها بالا است البته این فضاها محصول تعامل پیچیده‌ای هستند که فقدان موانع نمادین و واقعی، عدم تعریف حوزه‌ای مشخص و امکانات نظارتی اعم از نظارت طبیعی اجتماعی و فیزیکی موجب شده میزان جرایم و آسیب‌های اجتماعی در آن‌ها قابل توجه باشد (پارسی، ۱۳۹۰: ۷).

جین جیکوبز، نظریه‌پرداز بزرگ شهری، در تبیین امنیت شهری به تعامل فضای فیزیکی و فرآیندهای اجتماعی که محیط را می‌سازند توجه نموده و بر فعال بودن فضا به‌عنوان عاملی در ایجاد یک محیط امن و موفق تأکید می‌کند. وی ایجاد حرکت، استفاده‌های فعال از سطح خیابان و فعالیت‌های خیابانی و مراقبت‌های طبیعی از این فعالیت‌ها را به‌عنوان مولفه‌هایی در جهت ساختن یک محیط خوب شهری قلمداد می‌کند. این عامل که در قالب تئوری چشم‌های خیابان مطرح شده است به‌معنای نظارت به وسیله خود مردم بر فضای شهری به‌صورت غیررسمی می‌باشد. مردم وقتی در معرض دید هستند و یا صدایشان شنیده می‌شود، احساس امنیت بیشتری دارند این یک اصل کلی است که همه توسعه‌های جدید باید طوری طراحی شوند که فرصت‌هایی را برای مراقبت طبیعی افزایش بدهند در قلمروسازی صحبت از انواع فضا (خصوصی، نیمه‌خصوصی و عمومی) به میان می‌آید و در این فضاها باید مسئولیت هر نفر مشخص گردد تا بتواند به نقش خود مبنی بر دفاع از آن اقدام نماید. قلمروگرایی به‌دنبال ارتقای حس تعلق ساکنان تا حد علاقه‌مندی به دفاع از

محیط در برابر متجاوزان است. قلمروگرایی می‌تواند به دو صورت واقعی (مانند حصار کشیدن) و نمادین (مانند نصب تابلو) باشد ایده‌ی اصلی تأثیر فضاها در خشونت و پیشگیری از خشونت از طریق تغییر فضا برای نخستین بار از سوی نیومن و جاکوبز شکل گرفت. از نظر آن‌ها پیشگیری از خشونت توسط ایجاد تغییرات در فضاهای شهری را می‌توان: طراحی مناسب و کاربری مؤثر از فضا و محیط ساخته شده که به کاهش فرصت‌های مجرمانه، ترس از جرم و بهبود کیفیت زندگی منجر می‌شود، تعریف کرد. این تئوری مبتنی بر این اندیشه است که رفتار انسانی دارای بُعد فضایی است و در یک محیط فیزیکی و اجتماعی رخ می‌دهد. این تئوری تأکید می‌کند که با طراحی مناسب، بهینه‌سازی فرصت‌های نظارت، تعریفی مشخص و واضح از محیط و ایجاد تصویری مثبت از محیط می‌توان از وقوع خشونت جلوگیری کرد.

به عقیده‌ی جان لنگ قرارگاه‌های رفتاری دارای دو عنصر اساسی‌اند:

۱. محیط فیزیکی: محیط فیزیکی ساختاری کالبدی است، مرکب از سطوح مرتبط به هم و متشکل در الگوهایی خاص که فضاها، باز و سبز، ساختمان‌ها، اتاق و چیدمان فضا را تشکیل می‌دهند و ۲- الگوی شاخص رفتار، که در آن رفتار فضایی مردم تا حدودی تحت تأثیر تصاویر ذهنی از ساختار محیط است. ساختار محیط به میزان زیادی بر جهت‌یابی مردم در میان ساختمان‌ها، محله‌ها و شهرها اثر می‌گذارد. مسیریابی در بعضی از محیط‌ها آسان‌تر از محیط‌های دیگر است و جنبه‌های اجتماعی و روانی جهت‌یابی، عوامل مهمی در احساس امنیت فردی هستند (لنگ، ۲۰۰۶: ۱۵۳).

فضاهای بی‌دفاع به صورت همگون در شهرها توزیع نشده بلکه نقاط خاصی قابلیت جرم خیزی بیشتری را دارند از جمله مکان‌های پرتجمع شهری، ورودی شهرها، پارک‌ها، ترمینال‌ها، ایستگاه‌های راه آهن، میدان‌های بزرگ، مناطق حاشیه‌ای شهرها و ... در یک

دسته‌بندی کلی می‌توان فضاهای جرم‌خیز را در شهرها به دو مقیاس محله‌ای و شهری تقسیم کرد. در مقیاس محله‌ای فضاهای مستعد برای جرم شامل فضاهای تاریک در شب، گوشه‌های پنهان و خارج از دید ساکنان، فضاهای دارای پوشش گیاهی انبوه، فضاهای متروک و رها شده، شبکه شطرنجی دسترسی‌ها، کارگاه‌های ساختمانی نیمه‌کاره، فضاهای دارای در رو، تورفتگی و عقب نشینی بدنه فضاهای ساخته شده و... است و در مقیاس شهری این فضاها را می‌توان به بخش‌های جدا مانده از حوزه فعالیت شهروندان، پوشش گیاهی انبوه در حاشیه فضاهای عمومی، فضاهای متروک و رها شده، فضاهای تاریک در شب، فضاهای بزرگ و خارج از مقیاس، فضاها دارای در رو و فضاهایی با کارکرد متناوب دسته‌بندی کرد. ویژگی‌های فضاهای بی‌دفاع شهری عبارت‌اند از: عدم برخورداری از روشنایی و نور کافی در ساعات مختلف، در معرض تخریب قرار گرفته فضا، متروک بودن فضا، نداشتن رؤیت بصری از فضاهای اطراف، شلوغ بودن فضا در ساعات خاص، فضایی بی‌نظم از نظر فیزیکی و فعالیت‌های جاری، دارای کنج و گوشه، تنگ و باریک، پرت و دورافتاده، دارای توالی و امتداد و نیز دارای تراکم ساختمانی و ویژگی اصلی فضاهای بی‌دفاع شهر فقدان یا کاهش عنصر نظارت اجتماعی است و در آن‌ها رفت و آمد کم است (احمدی، ۱۳۹۸: ۳۸).

تعریف احساس امنیت

در فضاهای شهری احساس امنیت شهری به این معناست که شهروندان بتوانند آزادانه جابه‌جا شوند، با هم شهریان خود ارتباط برقرار کنند و به فعالیت‌های اجتماعی بپردازند، بدون آنکه تهدید شوند یا با خشونت و آزار و اذیت جسمی و روحی یا نابرابری جنسی مواجه شوند. احساس امنیت به معنای امنیت خاطر شهروندان از مال، جان و... است که خود نشانگر سازمان‌یافتگی، قانونمندی و با ثبات بودن جامعه است (صانعی، ۱۳۹۵: ۱۵۰). عدم احساس امنیت حالتی است که در آن ارضای احتیاجات و خواسته‌های فردی و

اجتماعی افراد انجام و شخص در آن احساس ارزش، اطمینان خاطر و اعتماد به نفس نمی‌نماید (شعاری‌نژاد، ۱۳۹۴: ۲۸).

نظریه‌های احساس امنیت

میتار برای ارزیابی امنیت اجتماعی از مدل سیستماتیک استفاده می‌کند و در این کار بر نظریه آنارشی اجتماعی بیلی تکیه می‌نماید وی تلاش می‌کند مسائل جامعه را براساس سطوح متفاوت (فرد، گروه، سازمان، اجتماع، جامعه، سیستم فراملی) تحلیل کند و از آنارشی (هرج و مرج) به جای تعادل به‌عنوان وسیله‌ای برای اندازه‌گیری حالات نظام استفاده می‌کند. وی با توجه به پای‌بندی‌اش به تئوری آنارشی اجتماعی بیلی و در راستای تکمیل آن متغیر «انحراف» را وارد معادله امنیت اجتماعی می‌کند. متغیر انحراف شامل همه پدیده‌های اجتماعی و فردی ناخواسته و مضر است (مانند اشکال متنوع جرم، آسیب‌های اجتماعی، جنگ‌های داخلی و بین‌المللی و حوادث طبیعی و فنی متنوع).

گیدنز معتقد است می‌توان امنیت را موقعیتی خواند که در آن با یک رشته خطرهای خاص مقابله، یا به حداقل رسانده می‌شود. تجربه امنیت به تعادل اعتماد و مخاطره بستگی دارد. امنیت چه به‌معنای بالفعل و چه به‌معنای تجربی آن، ممکن است به مجموعه‌هایی از آدم‌ها، تا مرز امنیت جهانی یا به افراد، ارتباط داشته باشد (گیدنز، ۱۳۸۸: ۴۴). به این ترتیب، گیدنز مصونیت در برابر خطرها را «امنیت» تعریف کرده است. در نظر گیدنز، خطر و امنیت دو روی یک سکه را تشکیل می‌دهند به گونه‌ای که وقتی امنیت وجود دارد خطر رخت بر می‌بندد و بالعکس زمانی که باخطر دست و پنجه نرم می‌کنیم، امنیت معشوش و پنهان است. او به طرح «امنیت وجودی» به‌عنوان یکی از صورت‌های مهم امنیت پرداخته است و از ضرورت «امنیت وجودی» برای مقاومت در مقابل هجوم گسترده و بی‌سابقه مخاطرات نهادهای مدرنیت سخن می‌گوید. امنیت وجودی از نظر گیدنز، عبارت است از: ایمن بودن یعنی در اختیار داشتن پاسخی در سطح ناخودآگاه و خودآگاهی عملی برای بعضی پرسش‌های وجودی بنیادین که همه آدمیان طی عمر خود به‌نحوی مطرح کرده‌اند (نویدینا، ۱۳۸۸: ۳۳). به عبارتی، این اصطلاح به اطمینانی برمی‌گردد که بیشتر آدم‌ها به

تداوم تشخیص هویت خود و دوام محیط‌های اجتماعی و مادی کنش در اطراف خود دارند.

از نظر هورنای مهم‌ترین شاخص‌های آن به شرح زیر می‌باشند:

۱. عدم احساس امنیت مالی: منظور از عدم حساس امنیت مالی عدم آرامش روانی در حوزه‌های اقتصادی فردی و خانوادگی است که وقتی نگران پول نیستیم. اغلب، این بدان معناست که درآمد کافی برای تأمین راحت هزینه‌ها، عاری از بدهی و پس‌انداز برای پوشش شرایط اضطراری وجود داشته باشد (مرتضوی، ۱۳۹۰: ۱۴). مهم‌ترین شاخص‌های آن عبارتند از: (عدم احساس امنیت در درآمد کافی برای تأمین راحت هزینه‌ها، عدم احساس امنیت در توانایی پرداخت بدهی‌ها عدم احساس امنیت در پس‌انداز برای پوشش شرایط اضطراری توانایی بودجه‌بندی مخارج زندگی).

۲. عدم احساس امنیت جانی: به عدم برخوردای از امنیت جسمی و عدم وجود ترس از برخورد فیزیکی با دیگران و ایجاد نزاع و درگیری که منجر به آسیب‌های جانی و جسمی گردد اطلاق می‌شود (همان: ۱۶). مهم‌ترین شاخص‌های آن عبارتند از: (احساس امنیت از عدم برخورد فیزیکی با دیگران احساس امنیت از عدم آسیب‌های جسمی احساس امنیت از عدم نزاع و درگیری).

۳. عدم احساس امنیت روانی: به حالت عدم فراغت نسبی از تهدید یا حمله روانی یا آمادگی روانی برای رویارویی با هر وضعیت تعدید کننده آرامش فکری و روحی گویند. مهم‌ترین شاخص‌های آن عبارتند از: (عدم آرامش روحی - عدم آرامش فکری - عدم اضطراب و استرس - عدم آزادی افکار و عقاید).

۳. پیشینه تحقیق

تحقیقات داخلی

شیخویی و صبوری (۱۴۰۰) پژوهشی را با عنوان «رابطه خشونت شهری با فضاهای بی‌دفاع شهری (نمونه موردی: شهر تهران)» انجام داده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد میزان بروز خشونت شهری در فضاهای مختلف شهری به یک میزان نیست و رفتارهای

خشونت آمیز شهروندان کرمانی در فضاهای بادفاع کمتر از میزان خشونت در فضاهای بی دفاع است. آزمون فرضیه‌ی رابطه‌ی بین فضای شهری و مولفه‌های خشونت شهری نیز نشان داد تفاوت معنی داری از نظر وقوع انواع خشونت بین شهروندان به تفکیک فضای بی دفاع و بادفاع وجود دارد و برخی فضاهای شهری به سبب ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی به صورت بالقوه پذیرای خشونت و بستری مطمئن برای فعالیت‌های امنیت‌زدا و خشونت آمیز فراهم می‌کنند.

عشایری و برزیان (۱۳۹۹) تحقیقی را با عنوان «رابطه‌ی فضاهای بی دفاع شهری با احساس امنیت اجتماعی (مطالعه‌ی موردی: شهروندان شهر تهران)» انجام داده است. نتایج نشان دادند احساس امنیت شهروندان تهرانی در فضاهای با دفاع بیش از فضاهای بی دفاع است. آزمون فرضیه رابطه بین فضای شهری و ابعاد احساس امنیت نشان داد تفاوت معناداری از نظر انواع احساس ناامنی بین شهروندان به تفکیک فضای بی دفاع و بادفاع مشاهده می‌گردد. تحلیل رگرسیونی نشان داد متغیرهای مستقل، طراحی و معماری نامناسب فضای شهری، عدم نظارت مداوم بر عرصه‌ی فضاهای شهری تراکم پایین جمعیت، حضور افراد غریبه و پیش فرض عدم امنیت ۷۹ درصد از تغییرات احساس ناامنی را تبیین نمودند.

محسنی و میکائیلی (۱۳۹۵) رساله دکتری را با عنوان «بررسی رابطه بین فضاهای بی دفاع شهری با خشونت‌های شهری در تهران و تحلیل جامعه شناختی آن» انجام داده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد میزان بروز خشونت شهری در فضاهای مختلف شهری به یک میزان نیست و رفتارهای خشونت‌آمیز شهروندان تهرانی در فضاهای بادفاع کمتر از میزان خشونت در فضاهای بی دفاع است. آزمون فرضیه‌ی رابطه‌ی بین فضای شهری و مولفه‌های خشونت شهری نیز نشان داد تفاوت معنی داری از نظر وقوع انواع خشونت بین شهروندان به تفکیک فضای بی دفاع و بادفاع وجود دارد و برخی فضاهای شهری به سبب ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی به صورت بالقوه پذیرای خشونت هستند و بستری مطمئن برای فعالیت‌های امنیت‌زدا و خشونت‌آمیز فراهم می‌کنند. آزمون فرضیه ابعاد مختلف خشونت در تهران نشان می‌دهد که خشونت اجتماعی و خشونت روانی بیشتر از دیگر

انواع خشونت در تهران رخ می‌دهد که موجب عدم کارآیی فضاهای شهری و افول و ضعف مکان‌های سوم شده و از ایجاد پیوستگی اجتماعی جلوگیری می‌کند.

شکرپیگی و رادین (۱۳۹۵). رساله دکتری را با عنوان «بررسی عوامل مرتبط با احساس ناامنی اجتماعی زنان در فضاهای شهری (با تاکید بر ویژگی‌های کالبدی شهری)» انجام داده‌اند. محققین عنوان نمودند که احساس ناامنی در فضاهای عمومی شهری از نگرانی‌های مهم شهروندان است. برنامه‌ریزان و طراحان فضاهای شهری در تلاش هستند تا با شناسایی عوامل مرتبط با احساس ناامنی به‌ویژه در فضاهای شهری، امنیت را برای استفاده‌کنندگان از آن فضاها فراهم کنند. بخش عمده‌ای از شهروندان را زنان تشکیل می‌دهند که حضور آنان در محیط‌های کار و فعالیت‌های اجتماعی شهری روند رو به رشدی دارد و این باعث می‌شود تا در طراحی و ساخت کالبد شهر حضور آنان مورد توجه قرار گیرد. آنان نیازمند تسهیلات خاصی از فضا هستند تا موجب افزایش اطمینان خاطر آنان از حضور امن در فضاهای شهری شود. در این مطالعه تلاش شده است تا زمینه‌های احساس ناامنی اجتماعی در بین زنان بررسی شود و عوامل مؤثر بر نگرانی‌ها و ترس‌های زنان در فضاهای عمومی و محیط شهری با تاکید بر ویژگی‌های کالبد شهری شناسایی گردد.

تحقیقات خارجی

نیومن در سال ۲۰۱۹ در تحقیقی با عنوان «فاکتورهای مؤثر در جرم و بی‌ثباتی در محیط بی‌دفاع شهری»، نشان دادند که وجود فضاهای بی‌دفاع شهری می‌تواند عاملی مؤثر در این زمینه باشد و دو عامل فیزیکی اندازه‌ی گسترش و تعداد خانواده‌های شریک در ساختمان و دو عامل اجتماعی درصد خانواده‌های تحت پوشش دولت و نسبت نوجوانان به بزرگسالان، بیشتر از متغیرهای دیگر در ایجاد جرم و بی‌ثباتی در فضاهای بی‌دفاع شهری مؤثرند.

سالوین (۲۰۱۹) تحقیقی را با عنوان «خشونت و فضاهای شهری (گشت و گذاری در پارک: ادراکات جنسی از ترس در پارک «آز»، شیکاگو)» انجام داده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن هستند که هر چند زنان و مردان از نظر قرار گرفتن در معرض خشونت تفاوت

معناداری با همدیگر ندارند اما زنان بیشتر از مردان احساس ترس و ناامنی می‌کنند و به همین دلیل احتمال بیشتری دارد که زنان به دلیل ترس از قربانی شدن جرم از رفتارهای خود تنظیم‌کننده استفاده کنند. زنان در مناطق روشن و پر تردد احساس امنیت بیشتری دارند. اکثر زنان معتقدند که بدون همراه نمی‌توان از فضاها در شب استفاده کرد. اکثر زنان از این لحاظ که به دلیل عدم تبعیت از هنجارهای خاصی در رفتارشان، مورد خشونت قرار می‌گیرند، خود را مقصر می‌دانند. از جمله مهم‌ترین نتایج پژوهش این است که بیان فضایی مردسالارانه در نگه‌داشتن زنان در خانه بسیار موثر است و ترس از خشونت باعث می‌شود که محدودیت‌هایی بر سر راه گردش زنان در فضاهای عمومی ایجاد شود و بدین سان زنان را مجبور می‌کند که ممنوعیت‌های زمانی و مکانی را برای خود ایجاد کنند. اگر زنان به این نتیجه برسند که فضای عمومی تهدیدکننده است از حضور در آن اجتناب کرده و یا محدودیت‌هایی را برای گردش در آن فضا قائل می‌شوند.

ویلسون و کلینک (۲۰۱۵)، در مطالعه‌ای با عنوان «زوال محیط فیزیکی در شهر و خشونت و بی‌نظمی» در مجموع زوال فضای فیزیکی، مخصوصاً به همراه رفتارهای بی‌نظمانه را عامل وقوع جرائم و خشونت‌ها می‌دانند. به عقیده ویلسون و کلینک، زوال فیزیکی مجاور، در ترکیب با افزایش رفتارهای بی‌نظمانه، مکان‌هایی تولید می‌کند که برای جذب افرادی که مستعد غارتگری گوناگون مانند رفتارهای مجرمان هستند جذاب است.

وایت و ستون (۲۰۱۵) تحقیقی را با عنوان «خشونت شهری و ناامنی: نموده‌های فضایی جرم» انجام داده است. موزر به همراه سایر محققین در این حوزه معتقد است که نموده‌های فضایی خشونت دارای اهمیت ویژه‌ای هستند و در کنار آن نیز نحوه طراحی فضا در ترویج جرم و ناامنی دارای نقش بسزایی است. به طور کلی شهرها و پیرامون‌های شان (جائیکه بسیاری از فقرای شهری در آنجا سکونت دارند) غالباً دربردارنده فضاهای ناامن (که بازتاب زیرساخت و طراحی ضعیف‌اند) و مکان‌هایی هستند که تجاوز و هتک حرمت، سرقت و جرائم خشونت‌آمیز در آنها یافت می‌شود. فضاهای ناامن نیز شامل حمل و نقل عمومی و همچنین نواحی دورافتاده و کم نور از قبیل مسیرها و کوچه‌های تاریک، ایستگاه‌های

اتوبوس دور افتاده و دستشویی‌های عمومی هستند. به همین دلیل فضاهای شهری به گونه روزافزونی در عکس‌العمل به دو موضوع مرتبط به هم در حال سازماندهی مجدد هستند: ابتدا، میزان تشدید یافته جرم و خشونت و دوم، فقدان اعتماد به ظرفیت دولت برای تدارک سیاست‌های کارآمد در خصوص امنیت. در نهایت برای هرگونه سیاست‌گذاری که به دنبال کاهش موثر خشونت است فهم اینکه یک جامعه چگونه به انواع مختلف خشونت پاسخ می‌دهد و یا در برابر آن‌ها هیچ پاسخی نمی‌دهد عنصری اساسی است.

جمع‌بندی پیشینه تحقیق

با توجه به بررسی‌های به عمل آمده از تحقیقات پیشین در حوزه تحقیقات داخلی بیشتر به رابطه فضاهای بی‌دفاع شهری و امنیت و احساس امنیت اجتماعی و همچنین ترس پرداخته شده است و ناامنی اجتماعی در این فضاها مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. همچنین وقوع جرایم مختلفی در این فضاها بررسی شده است که رابطه معنی‌داری بین افزایش وقوع جرایم مانند کیف قاپی و وجود فضاهای بی‌دفاع وجود دارد. در حوزه تحقیقات خارجی نیز بیشتر به به ناامنی و ترس و زوال فیزیکی در این نوع فضاها پرداخته شده و کمتر وقوع خشونت در این فضاها مورد بررسی قرار گرفته است.

۴. روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی بوده و به روش آمیخته انجام پذیرفته است. در بخش اول از روش مشاهده مشارکتی استفاده شده است. با توجه به بروز بودن اطلاعات در خصوص مناطق مختلف شهری در شهر تهران و امکان مشاهده مشارکتی این فضاها نسبت به شناسایی فضاهای بی‌دفاع شهری اقدام به تفکیک ویژگی‌های اجتماعی و فیزیکی دسته‌بندی گردیده و ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری لیست شده اند و در بخش دوم از روش تحقیق پیمایشی استفاده گردید و با پرسشنامه محقق ساخته نسبت گردآوری اطلاعات از افراد نمونه (۳۸۴ نفر) که در حوزه فضاهای بی‌دفاع تردد و یا زندگی می‌کنند اقدام گردید. روایی پرسشنامه از طریق روایی صوری مورد تایید صاحب‌نظران قرار گرفته و پایایی آن نیز با آلفای کرونباخ ۰/۷۶ مورد تایید قرار گرفته است.

عمده ترین فضاهای بی دفاع شهری در مناطق زیر بوده و اطلاعات مورد نیاز در این مناطق گردآوری گردیده است!

در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره‌های توصیفی (جداول و نمودارهای فراوانی، میانگین و ...) و استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیره خطی) با کمک نرم‌افزار SPSS23 به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شده است.

۵. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

بر اساس آمار به دست آمده برای متغیرهای زمینه‌ای (سیمای پاسخگویان) در پرسشنامه ها می‌توان عنوان نمود که:

بیشترین فراوانی سطح تحصیلات مربوط به پاسخگویان با مدرک لیسانس با ۵۵ درصد فراوانی‌ها می‌باشد.

بیشترین فراوانی سن مربوط به پاسخگویان دارای سن بین ۲۸ تا ۳۷ سال با ۴۵٪ فراوانی‌ها می‌باشد که نشان دهنده توزیع سنی جوان پاسخگویان است.

بیشترین فراوانی وضعیت تأهل مربوط به پاسخگویان متأهل با ۶۴٪ فراوانی‌ها می‌باشد.

بیشترین فراوانی وضعیت اشتغال مربوط به پاسخگویان دارای شغل آزاد با ۲۴ درصد فراوانی‌ها می‌باشد.

بیشترین فراوانی جنسیت مربوط به پاسخگویان مرد با ۵۳٪ فراوانی‌ها می‌باشد.

تفکیک ویژگی‌های فضاهای بی دفاع شهری برحسب ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی

جدول شماره (۱): ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی دفاع شهری

ویژگی‌های فیزیکی	
تراکم ساختمانی	ساختمان‌های مخروبه
کم بودن ساختمان	ساختمان‌های نیمه کاره
نداشتن مرز و محدوده مشخص	رؤیت بصری محدود شده
توالی و امتداد	بینظمی فیزیکی
نقاط فرو رفته و برآمده	فرصت‌های نظارت و کنترل محدود
کمبود و فقدان نور و روشنایی	کنج و گوشه
نداشتن علائم و تابلوهای شناسایی	پیچ و خم

^۱ جهت مطالعه بیشتر به دفتر فصلنامه مراجعه شود.

مخاط بودگی و محصوریت	تناسب ضعیف فیزیکی
مجاورت با فضاهای نمایان	عدم تفکیک فضای عمومی و خصوصی
متروکه بودن	ضعیف بودن ارتباط با فضاهای مجاور

جدول شماره (۲): ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری

ویژگی‌های اجتماعی	
وجود مراکز خرید(بازارچه) شهرداری	وجود ازدحام جمعیت
وجود مدارس	شلوغ بودن
وجود دانشگاه‌ها	خلوت بودن
وجود مراکز درمانی	کم بودن قابلیت‌های نظارت و کنترل از سوی مردم
وجود سازمان‌های دولتی(مرکزی) و بانک‌ها	کمی ارتباط مردم با فضا
وجود پارک و شهرسازی	خالی بودن از حضور انسان
وجود ورزشگاه و باشگاه‌های ورزشی	نبود مستمر افراد
وجود مترو	نبود مأمور انتظامی
وجود ایستگاه‌های اتوبوس	تراکم فعالیت‌ها
وجود ایستگاه‌های تاکسی	بی‌نظمی فعالیتی

آزمون فرضیه تحقیق

فرضیه اول: به نظر می‌رسد ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد جانی تأثیر گذارند.

به‌منظور بررسی میزان تأثیرگذاری ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد جانی از رگرسیون خطی استفاده می‌کنیم. پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به دست آمده است:

جدول شماره (۳): خلاصه مدل رگرسیون

^b خلاصه مدل

مدل	ضریب همبستگی (R)	مربع ضریب همبستگی	میزان ضریب همبستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	-۰/۵۰۳ ^a	۰/۲۵۳	۰/۲۵۵	۰/۳۶۹

a. Predictors: (Constant): ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد جانی

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها ۰/۵۰۳ می‌باشد که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق (احساس امنیت در بعد

جانی) همبستگی متوسطی و معکوسی وجود دارد. اما مقدار ضریب تعدیل شده (R^2) که برابر با ۰/۲۵۵ می‌باشد که نشان می‌دهد ۲۵/۵ درصد از کل تغییرات احساس امنیت در بعد جانی به متغیر مستقل تحقیق می‌باشد. بنابراین در مجموع می‌توان گفت ۲۵ درصد از واریانس متغیر وابسته توسط متغیر مستقل (ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری) پیش‌بینی (برآورد) می‌گردد.

جدول شماره (۴): آنالیز واریانس یکطرفه

آنالیز واریانس یک طرفه

سطح معنی داری (sig)	آزمون (F)	میانگین مربعات	درجه آزادی (df)	جمع مربعات	مدل
b, .۰۰۰	۳/۴۷۸	۲/۵۵۴	۱	۱۴/۳۳۲	۱ رگرسیون
		۱/۳۹۸	۳۸۳	۱۰۵/۱۱۷	باقی مانده ها
			۳۸۴	۱۱۹/۴۴۹	جمع

a.Predictors: (Constant): ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری

b.Dependent Variable: احساس امنیت در بعد جانی

با توجه به معنی داری مقدار آزمون F (۳/۴۷۸) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱، می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از متغیر مستقل و یک متغیر وابسته مدل نسبتاً خوبی بوده و مجموع متغیر مستقل قادرند تغییرات احساس امنیت در بعد جانی را تبیین کند. فرضیه دوم: به نظر می‌رسد ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد جانی تاثیرگذارند.

به منظور بررسی میزان تأثیرگذاری ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد جانی از رگرسیون خطی استفاده می‌کنیم. پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به دست آمده است:

جدول شماره (۵): خلاصه مدل رگرسیون

خلاصه مدل^b

مدل	ضریب همبستگی (R)	مربع ضریب همبستگی	میزان ضریب همبستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	۰/۴۱۳ ^a	۰/۱۷۰	۰/۱۷۲	۰/۵۴۲

a. Predictors: (Constant): ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد جانی

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها ۰/۴۱۳ می‌باشد که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق (احساس امنیت در بعد جانی) همبستگی متوسط و معکوسی وجود دارد. اما مقدار ضریب تعدیل شده (R^2) که برابر با ۰/۱۷۲ می‌باشد که نشان می‌دهد ۱۷/۲ درصد از کل تغییرات احساس امنیت در بعد جانی به متغیر مستقل تحقیق می‌باشد. بنابراین در مجموع می‌توان گفت ۱۷ درصد از واریانس متغیر وابسته توسط متغیر مستقل (ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری) پیش‌بینی (برآورد) می‌گردد.

جدول شماره (۶): آنالیز واریانس یکطرفه

^a آنالیز واریانس یکطرفه

مدل	جمع مربعات	درجه آزادی (df)	میانگین مربعات	آزمون (F)	سطح معنی داری (sig)
1 رگرسیون	۱۳/۱۱۳	۱	۲/۲۵۷	۳/۲۷۴	^b ۰/۰۰۰
باقی مانده ها	۱۰۴/۲۲۴	۳۸۳	۱/۲۰۳		
جمع	۱۱۷/۳۳۷	۳۸۴			

a. Predictors: (Constant): ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد جانی

با توجه به معنی داری مقدار آزمون F (۳/۲۷۴) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱، می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از متغیر مستقل و یک متغیر وابسته مدل

نسبتاً خوبی بوده و مجموع متغیر مستقل قادرند تغییرات احساس امنیت در بعد جانی را تبیین کنند.

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد ویژگی‌های فیزیکی فضاها بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد مالی تأثیرگذارند.

به منظور بررسی میزان تأثیر گذاری ویژگی‌های فیزیکی فضاها بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد مالی از رگرسیون خطی استفاده می‌کنیم. پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به دست آمده است:

جدول شماره (۷): خلاصه مدل رگرسیون

^b خلاصه مدل

مدل	ضریب همبستگی (R)	مربع ضریب همبستگی	میزان ضریب همبستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	-.۳۸۷ ^a	۰/۱۴۹	۰/۱۵۳	۰/۳۶۹

a. Predictors: (Constant): ویژگی‌های فیزیکی فضاها بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد مالی

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها ۰/۳۸۷ می‌باشد که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق (احساس امنیت در بعد مالی) همبستگی متوسط (رو به پایین) و معکوسی وجود دارد. اما مقدار ضریب تعدیل شده (R^2) که برابر با ۰/۱۵۳ می‌باشد که نشان می‌دهد ۱۵/۳ درصد از کل تغییرات احساس امنیت در بعد مالی به متغیر مستقل تحقیق می‌باشد. بنابراین در مجموع می‌توان گفت ۱۵ درصد از واریانس متغیر وابسته توسط متغیر مستقل (ویژگی‌های فیزیکی فضاها بی‌دفاع شهری) پیش‌بینی (برآورد) می‌گردد.

جدول شماره (۸): آنالیز واریانس یکطرفه
^a آنالیز واریانس یک طرفه

مدل	جمع مربعات	رجه آزادی (df)	میانگین مربعات	آزمون (F)	سطح معنی داری (sig)
۱	۱۳/۴۳۵	۱	۲/۲۰۶	۳/۱۴۷	^b ۰/۰۰۳
رگرسیون	۱۰۳/۳۵۱	۳۸۳	۱/۱۷۹		
باقی مانده‌ها	۱۱۶/۷۸۶	۳۸۴			
جمع					

a. Predictors: (Constant): ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد مالی

با توجه به معنی داری مقدار آزمون F (۳/۱۴۷) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵، میتوان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از متغیر مستقل و یک متغیر وابسته مدل نسبتاً خوبی بوده و مجموع متغیر مستقل قادرند تغییرات احساس امنیت در بعد مالی را تبیین کند.

فرضیه چهارم: به‌نظر می‌رسد ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد مالی تاثیرگذارند.

به منظور بررسی میزان تاثیر گذاری ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد مالی از رگرسیون خطی استفاده می‌کنیم. پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به دست آمده است:

جدول شماره (۹): خلاصه مدل رگرسیون

^b خلاصه مدل

مدل	ضریب همبستگی (R)	مربع ضریب همبستگی	میزان ضریب همبستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	^a -۰/۴۴۲	۰/۱۹۵	۰/۱۹۷	۰/۴۱۳

a. Predictors: (Constant): ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد جانی

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها ۰/۴۴۲ می‌باشد که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق (احساس امنیت در بعد مالی) همبستگی متوسط و معکوسی وجود دارد. اما مقدار ضریب تعدیل شده (R^2) که برابر با ۰/۱۹۷ می‌باشد که نشان می‌دهد ۱۹/۷ درصد از کل تغییرات احساس امنیت در بعد مالی به متغیر مستقل تحقیق می‌باشد. بنابراین در مجموع می‌توان گفت ۱۹ درصد از واریانس متغیر وابسته توسط متغیر مستقل (ویژگی‌های اجتماعی فضاهاى بی‌دفاع شهری) پیش‌بینی (برآورد) می‌گردد.

جدول شماره (۱۰): آنالیز واریانس یک طرفه

^a آنالیز واریانس یک طرفه

مدل	جمع مربعات	درجه آزادی (df)	میانگین مربعات	آزمون (F)	سطح معنی داری (sig)
۱ رگرسیون	۱۴/۳۳۲	۱	۲/۸۷۹	۳/۵۵۴	.۰/۰۰۰ ^b
باقی مانده‌ها	۱۰۴/۴۱۵	۳۸۳	۱/۶۵۲		
جمع	۱۱۸/۳۴۷	۳۸۴			

a. Predictors: (Constant): ویژگی‌های اجتماعی فضاهاى بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد مالی

با توجه به معنی داری مقدار آزمون F (۳/۵۵۴) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱، می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از متغیر مستقل و یک متغیر وابسته مدل نسبتاً خوبی بوده و مجموع متغیر مستقل قادرند تغییرات احساس امنیت در بعد مالی را تبیین کند.

فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد ویژگی‌های فیزیکی فضاهاى بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد روانی تاثیرگذارند.

به منظور بررسی میزان تأثیرگذاری ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد روانی از رگرسیون خطی استفاده می‌کنیم. پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به دست آمده است:

جدول شماره (۱۱): خلاصه مدل رگرسیون

^b خلاصه مدل

مدل	ضریب همبستگی (R)	مربع ضریب همبستگی	میزان ضریب همبستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	-.۰۵۶۹ ^a	۰/۳۲۳	۰/۳۲۶	۰/۵۷۸

a. Predictors: (Constant): ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد روانی

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها ۰/۵۶۹ می‌باشد که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق (احساس امنیت در بعد روانی) همبستگی متوسط (رو به بالا) و معکوسی وجود دارد. اما مقدار ضریب تعدیل شده (R^2) که برابر با ۰/۳۲۶ می‌باشد که نشان می‌دهد ۳۲/۶ درصد از کل تغییرات احساس امنیت در بعد روانی به متغیر مستقل تحقیق می‌باشد. بنابراین در مجموع می‌توان گفت ۳۲ درصد از واریانس متغیر وابسته توسط متغیر مستقل (ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری) پیش‌بینی (برآورد) می‌گردد.

جدول شماره (۱۲): آنالیز واریانس یکطرفه

^a آنالیز واریانس یک طرفه

مدل	جمع مربعات	درجه آزادی (df)	میانگین مربعات	آزمون (F)	سطح معنی داری (sig)
1 رگرسیون	۱۵/۶۲۵	۱	۲/۷۷۸	۳/۹۳۵	.۰/۰۰۰ ^b
باقی مانده‌ها	۱۰۴/۳۱۱	۳۸۳	۱/۵۶۴		
جمع	۱۱۹/۹۳۶	۳۸۴			

a. Predictors: (Constant): ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد روانی

با توجه به معنی داری مقدار آزمون F (۳/۹۳۵) در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۱، میتوان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از متغیر مستقل و یک متغیر وابسته مدل نسبتاً خوبی بوده و مجموع متغیرمستقل قادرند تغییرات احساس امنیت در بعد روانی را تبیین کند.

فرضیه ششم: به نظر می‌رسد ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد روانی تاثیر گذارند.

به منظور بررسی میزان تأثیرگذاری ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد روانی از رگرسیون خطی استفاده می‌کنیم. پس از اجرای دستور رگرسیون نتایج به شرح زیر به دست آمده است:

جدول شماره (۱۳): خلاصه مدل رگرسیون

^b خلاصه مدل

مدل	ضریب همبستگی (R)	مربع ضریب همبستگی	میزان ضریب همبستگی (R) تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
1	-/۰۵۵۳ ^a	۰/۳۰۵	۰/۳۰۷	۰/۴۴۶

a. Predictors: (Constant): ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد روانی

جدول بالا خلاصه مدل را نشان می‌دهد. مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها ۰/۵۵۳ می‌باشد که نشان می‌دهد بین متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق (احساس امنیت در بعد روانی) همبستگی متوسط و معکوسی وجود دارد. اما مقدار ضریب تعدیل شده (R^2) که برابر با ۰/۳۰۷ می‌باشد که نشان می‌دهد ۳۰/۷ درصد از کل تغییرات احساس امنیت در بعد روانی به متغیر مستقل تحقیق می‌باشد. بنابراین در مجموع می‌توان گفت ۳۰ درصد از

واریانس متغیر وابسته توسط متغیر مستقل (ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری) پیش‌بینی (برآورد) می‌گردد.

جدول شماره (۱۴): آنالیز واریانس یک طرفه

^a آنالیز واریانس یک طرفه

مدل	جمع مربعات	درجه آزادی (df)	میانگین مربعات	آزمون (F)	سطح معنی داری (sig)
1 رگرسیون	۱۴/۲۲۴	۱	۲/۵۵۶	۳/۲۸۷	b, .۰۰۰.
باقی مانده‌ها	۱۰۴/۲۶۱	۳۸۳	۱/۵۴۹		
جمع	۱۱۸/۴۸۵	۳۸۴			

a. Predictors: (Constant); ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری

b. Dependent Variable: احساس امنیت در بعد روانی

با توجه به معنی داری مقدار آزمون F (۳/۲۸۷) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱، میتوان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از متغیر مستقل و یک متغیر وابسته مدل نسبتاً خوبی بوده و مجموع متغیر مستقل قادرند تغییرات احساس امنیت در بعد روانی را تبیین کند.

نتیجه‌گیری

این تحقیق با هدف بررسی نقش فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در شهر تهران انجام پذیرفت. در نهایت می‌توان گفت عوامل متعددی در کاهش احساس امنیت در شهر تهران در بین شهروندان مؤثر هستند. یکی از این عوامل، فضاهای بی‌دفاع شهری یا جرم خیز است. فضاهای بی‌دفاع یا جرم‌خیز دارای ویژگی‌های بسیاری هستند که در دو دسته فیزیکی و اجتماعی قابل تفکیک بوده، سبب مستعد شدن فضاها برای وقوع رفتارهای خشونت‌آمیز و در نتیجه کاهش احساس امنیت اجتماعی می‌شوند. از دیدگاه طراحان شهری و معماران، ویژگی‌های فیزیکی و از دیدگاه نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی و

روان‌شناسی، ویژگی‌های اجتماعی بیشتر در مستعد کردن فضاها جهت کاهش احساس امنیت نقش دارند.

طبق یافته‌های به دست آمده و به عنوان یک نظریه اجتماعی می‌توان گفت که در بی‌دفاع شدن فضاها شهری ویژگی‌های فیزیکی فضاها بی‌دفاع مؤثرند. برحسب تعریف انجام شده از فضاها بی‌دفاع ۴۰ ویژگی به عنوان ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی فضاها بی‌دفاع براساس مشاهدات انجام شده مدنظر قرار گرفته است. از جمله این ویژگی‌های عبارتند از: ساختمان‌های مخروبه - ساختمان‌های نیمه‌کاره - رؤیت بصری محدود شده - بینظمی فیزیکی - فرصت‌های نظارت و کنترل محدود - گنج و گوشه - پیچ و خم - محاط بودگی و محصوریت - مجاورت با فضاها نمایان - تراکم ساختمانی - کم بودن ساختمان - نداشتن مرز و محدوده مشخص - توالی و امتداد - نقاط فرو رفته و برآمده - کمبود و فقدان نور و روشنایی - نداشتن علائم و تابلوهای شناسایی - تناسب ضعیف فیزیکی - عدم تفکیک فضای عمومی و خصوصی - تضعیف بودن ارتباط با فضاها مجاور و متروکه بودن.

همچنین با توجه به نتایج آزمون‌های آماری می‌توان گفت احساس امنیت در بین شهروندان در شهر تهران در حد متوسط رو به پایینی است (۳۷٪) و ضریب همبستگی بی‌ویژگی‌های فیزیکی فضاها بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد جانی ۰۳/۵۰ بوده که نشان می‌دهد بین آن‌ها همبستگی متوسط و معکوسی وجود دارد و میزان تاثیرگذاری ویژگی‌های فیزیکی فضاها بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد جانی ۲۵/۵ است. همچنین ضریب همبستگی بی‌ویژگی‌های اجتماعی فضاها بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد جانی ۴۱۳/۰ بوده که نشان می‌دهد بین آن‌ها همبستگی متوسط و معکوسی وجود دارد و میزان تاثیرگذاری ویژگی‌های اجتماعی فضاها بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد

جانی ۱۷/۲ است و ضریب همبستگی ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد مالی ۳۸۷/۰ بوده که نشان می‌دهد بین آن‌ها همبستگی متوسط و معکوسی وجود دارد و میزان تاثیرگذاری ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد مالی ۱۵/۳ است. همچنین ضریب همبستگی ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد مالی ۴۴۲/۰ بوده که نشان می‌دهد بین آن‌ها همبستگی متوسط و معکوسی وجود دارد و میزان تاثیرگذاری ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد مالی ۱۹/۷ است و ضریب همبستگی ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد روانی ۵۶۹/۰ بوده که نشان می‌دهد بین آن‌ها همبستگی متوسط و معکوسی وجود دارد و میزان تاثیرگذاری ویژگی‌های فیزیکی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد روانی ۳۲/۶ است. ضریب همبستگی ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد روانی ۳۰۷/۰ بوده که نشان می‌دهد بین آن‌ها همبستگی متوسط و معکوسی وجود دارد و میزان تاثیرگذاری ویژگی‌های اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در بعد روانی ۳۰/۷ است.

بر این اساس می‌توان گفت فضاهای بی‌دفاع شهری بر احساس امنیت در شهر تهران تاثیرگذارند و این تاثیر بصورت منفی و معکوس می‌باشد و هرچه تعداد فضاهای بی‌دفاع شهری بیشتر باشند میزان احساس امنیت شهروندان در سطح پایینی است. و با توجه به نقش موثر بعد فیزیکی و اجتماعی فضاهای بی‌دفاع شهری در زمینه‌سازی برای بی‌دفاع شدن فضاهای شهری و مستعد شدن این فضاها برای وقوع رفتارهای خشونت‌آمیز و کاهش احساس امنیت به‌نظر طراحی و برنامه‌ریزی‌های شهری باید معطوف به از بین بردن

این ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی فضاهای بی‌دفاع برای افزایش احساس امنیت در شهر تهران باشد.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- احمدی، حبیب (۱۳۹۸). *نظریه‌های انحرافات اجتماعی*. چاپ دوم، شیراز: انتشارات زر.
- افتخاری، عماد (۱۳۷۹). *فضاهای شهری و نابرابری اجتماعی*. تهران: نشر دانشگاه تربیت مدرس.
- پارسی، حمیدرضا (۱۳۹۰). *فضای شهری، حیات مدنی و نیروهای اجتماعی - فرهنگی*. رساله دکتری شهرسازی، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
- پودراتچی، مصطفی (۱۳۹۲). *فضاهای بدون دفاع*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
- شعاری‌نژاد، محسن (۱۳۹۴). *بررسی عوامل اقتصادی - اجتماعی مؤثر بر اعتیاد*. مطالعه موردی معتادان اردوگاه پیربنان شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، شیراز: دانشگاه شیراز.
- شکریبگی، عالیه و رادین، پرنگ (۱۳۹۵). *بررسی عوامل مرتبط با احساس ناامنی اجتماعی زنان در فضاهای شهری (با تاکید بر ویژگیهای کالبدی شهری)*. فصلنامه مطالعات اجتماعی و روانشناسی زنان، شماره ۱۴، ۱۲۶-۸۷.
- شیخویسی، یاسر؛ صبوری خسروشاهی، حبیب و محسنی، رضا علی (۱۴۰۰). *بررسی نقش فضاهای بی‌دفاع شهری در رفتارهای خشونت آمیز در شهر تهران*. فصلنامه امنیت ملی، دوره ۱۰، شماره ۳۶، تابستان ۱۴۰۰، ۳۷۶-۳۴۹.
- صانعی، محمود (۱۳۹۵). *مبانی اندیشه سیاسی در غرب؛ از سقراط تا مارکس*. تهران: نشر نی.
- عشایری، طاها و برزینان، علی (۱۳۹۹). *بررسی تأثیر مصرف رسانه‌های جمعی بر امنیت اجتماعی شهروندان*. فصلنامه امنیت ملی، بهار ۱۴۰۰، دوره ۱۱، شماره ۳۹، پیاپی ۳۹، ۳۲۱-۳۴۴.
- علی خواه، فردین (۱۳۹۵). *زنان و ترس از جرم در فضاهای شهری*. نشریه رفاه اجتماعی، شماره ۲۲، ۱۰۹-۱۳۱.

- کلاهچیان، محمود (۱۳۸۲). *راهکارهای تحقق امنیت اجتماعی*. مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی، معاونت اجتماعی ناجا (شماره یک). تهران: انتشارات گلپویه.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۸). *پیامدهای مدرنیت*. تهران: نشر مرکز.
- مرتضوی، شهرناز (۱۳۹۰). *روانشناسی محیط*. تهران: انتشارات بهشتی، چاپ دوم.
- میراحمدی، خالد (۱۳۹۷). *مدیریت بر آموزش سازمان ها*. چاپ اول، انتشارات زعیم، تهران.
- محسنی، رضاعلی و میکائیلی، حسین (۱۳۹۵). *بررسی رابطه بین فضاهای بی‌دفاع شهری با خشونت های شهری در تهران و تحلیل جامعه شناختی آن*. رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران.
- نویدنیان، منیژه (۱۳۸۸). *درآمدی بر امنیت اجتماعی*. پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.

ب. منابع انگلیسی

- Leng, R.D.(2006). Block Crime And Fear. *Journal Of Research In Crime And Delinquency*.
- Newman, Oscar. (2019). *Creating Defensible Space*.U.S.Department Ofhousing And Urban Development
- Salvin, R.I (2019). *Violence and Urban Spaces (Walking in the Park: Sexual Perceptions of Fear in Oz Park, Chicago*. Vol 23.141-170.
- White, Rob ,Sutton, Adam. (2015). *Urban violence and insecurity: Spatial manifestations of crime*. Department Of Criminology University Of Melbourne.
- Wilson , F, Clink,S C. (2015). *Deterioration of the physical environment in the city and violence and disorder*. *Social science & medicine*. Vol 28. 156-140.